

Семенов, А. Ю. Взаємодія банківського і реального секторів економіки України: основні тенденції [Текст] / А. Ю. Семенов // Финансы, учет, банки. – 2010. – № 1 (16). – С. 181-188.

УДК 336.71 (477)

А. Ю. Семенов, аспірант, ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

ВЗАЄМОДІЯ БАНКІВСЬКОГО І РЕАЛЬНОГО СЕКТОРІВ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ

У статті проаналізована специфіка функціонування банківського та реального секторів економіки, окреслено основні тенденції їх розвитку та взаємодії. З'ясовано деякі позитивні моменти і проблеми взаємодії банківського та реального секторів у контексті формування передумов економічного зростання України, зокрема формування нових засад макроекономічної політики активізації інвестиційного процесу оновлення основних фондів промисловості.

Ключові слова: банківський сектор економіки, реальний сектор економіки, банки, суб'єкти господарювання, взаємодія секторів економіки, економічне зростання.

Досягнення стійких тенденцій економічного зростання України безпосередньо пов'язане з активізацією реального сектору, створенням потужної банківської системи, а це в свою чергу обумовлює більш тісну взаємодію банківського і реального секторів економіки. Така взаємодія можлива на основі встановлення ефективних партнерських відносин між фінансовими інститутами і підприємствами.

Однак, незважаючи на ринкову трансформацію вітчизняної економіки, участь банківських фінансових установ в інвестуванні реальної економіки залишається низькою. Такий стан пов'язують з відсутністю дієвого

механізму трансформації заощаджень в інвестиції, недостатньою довірою до банків та їх низькою капіталізацією.

У теорії і практиці економічної науки накопичено значний досвід, який може стати основою вирішення складної і багатопланової проблеми аналізу фінансового і реального секторів економіки. Питання взаємодії фінансових установ та суб'єктів реального сектору економіки знайшли відображення у працях О. Барановського, А. Васильєва, О. Герасимової, А. Єпіфанова, В. Корнеєва, С. Леонова, І. Сала, О. Дзюблюк, О. Лактіонової, А. Мороз, С. Реверчук, І. Школьник та ін. Окремі аспекти грошово-кредитних відносин, банківської діяльності аналізують А. Василик, А. Гальчинський, В. Гетьман, В. Геєць, А. Даниленко, В. Федосов та ін. Питанням формування та використання різних джерел фінансування економічного зростання присвячено наукові дослідження зарубіжних дослідників Р. Бінгема, Є. Гілла, Д. Кларка, Й. Шумпетера та ін.

Останнім часом захищені дисертації, що присвячені особливостям і проблемам ефективної банківської діяльності в умовах ринкової трансформації (О. Добровольський [1]), фінансової взаємодії банків і підприємств (Р. Лепак [2], Р. Санталієв [3]).

Водночас в умовах постійних змін та кризових ситуацій виникає необхідність системних досліджень особливостей формування ефективної фінансової взаємодії банків і реального сектору економіки в контексті економічного зростання.

Метою статті є висвітлення сучасного стану взаємодії між банківським та реальним секторами економіки України.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішити такі завдання:

- розкрити зміст основних понять «реальний сектор» і «банківський сектор»;

- виявити і дослідити основні проблеми фінансової взаємодії банківського і промислового секторів економіки;
- виявити передумови підвищення ролі банків у фінансуванні інвестиційно-інноваційного розвитку секторів економіки України.

Для виконання завдань у статті застосовувалися методи термінологічного аналізу, структурно-системного підходу (для розкриття особливостей фінансової взаємодії секторів економіки, формування ефективної взаємодії банків і підприємств), порівняння (при дослідженні проблем налагодження ефективної функціональної взаємодії фінансового і реального секторів економіки).

Джерельною базою статті слугують законодавчі, нормативні акти України, статистичні дані Державного комітету статистики, Національного банку України, Світового банку, праці учених у галузі фінансів і банківської справи.

Брак власного капіталу у суб'єктів господарювання, обмеженість доступу до ресурсів на фондовому ринку – усе це підвищує роль банківського кредиту. На сьогодні це найбільш вагоме джерело поповнення оборотного капіталу підприємств реального сектора економіки, потужний важіль впливу на активний розвиток підприємницької діяльності в умовах трансформаційної економіки. Дослідницькі дані підтверджують: лише за умови пропорційного розвитку та взаємодії різних економічних підсистем, зокрема банківського і реального секторів можливе зростання економіки в цілому.

З'ясовуючи особливості функціональної взаємодії банківського і реального секторів економіки, зупинимось на характеристиці основних понять. Зокрема, термін “сектор” у словникових джерелах пояснюють так: від лат. *sector* – який розсікає – це відділ установи, що має якусь спеціалізацію; якась частина, галузь народного господарства” [4, С. 615]

Стосовно поняття “банківський сектор” як складової фінансового нам імпонує тлумачення відомого українського економіста О. Реверчука, котрий розглядає його в контексті поняття “банківська система”. Учений переконливо доводить, що банківський сектор – це система елементів або секторів, які постійно знаходяться у взаємозв’язку і взаємодії між собою [5, С. 420]. Складовими банківського сектора є центральний банк та сукупність зареєстрованих комерційних банків.

Такою ж багатофункціональною системою виступає реальний сектор. До реального сектора відносять галузі матеріального виробництва, торгівлю, сферу нематеріальних послуг, нефінансові підприємства, домашні господарства, сектор органів державного управління і державні установи у частині надання нефінансових послуг, сферу культури, науки, освіти.

Розглядаючи поняття «взаємодія секторів економіки», звертаємося до монографічного дослідження О. Дзюблик і О. Малахової. Сутність функціональної взаємодії між банківським та реальним секторами науковці пояснюють як сукупність економічних взаємозв’язків, що виникають між комерційними банками та суб’єктами підприємницької діяльності у процесі перерозподілу грошових коштів; результатом їх реалізації вважають забезпечення неперервності суспільного відтворення [6, С. 63].

Реальний та банківський сектори пов’язані між собою системою кредитування та заощадження грошових ресурсів. Суб’єкти господарювання і домогосподарства із надлишками грошових ресурсів формують кредитну базу банків, яка, відповідно, виступає джерелом забезпечення суб’єктів реального сектора, що відчують гостру потребу в ресурсах (див. рис. 1).

Аналіз сутності функціональної взаємодії варто розширити характеристикою взаємозалежності показників ефективності діяльності суб’єктів реального та банківського секторів.

Студіювання наукових джерел [7-10] дає підстави стверджувати, що:

- зміна кредитної активності банків зумовлює адекватні зміни ділової активності суб'єктів господарювання;

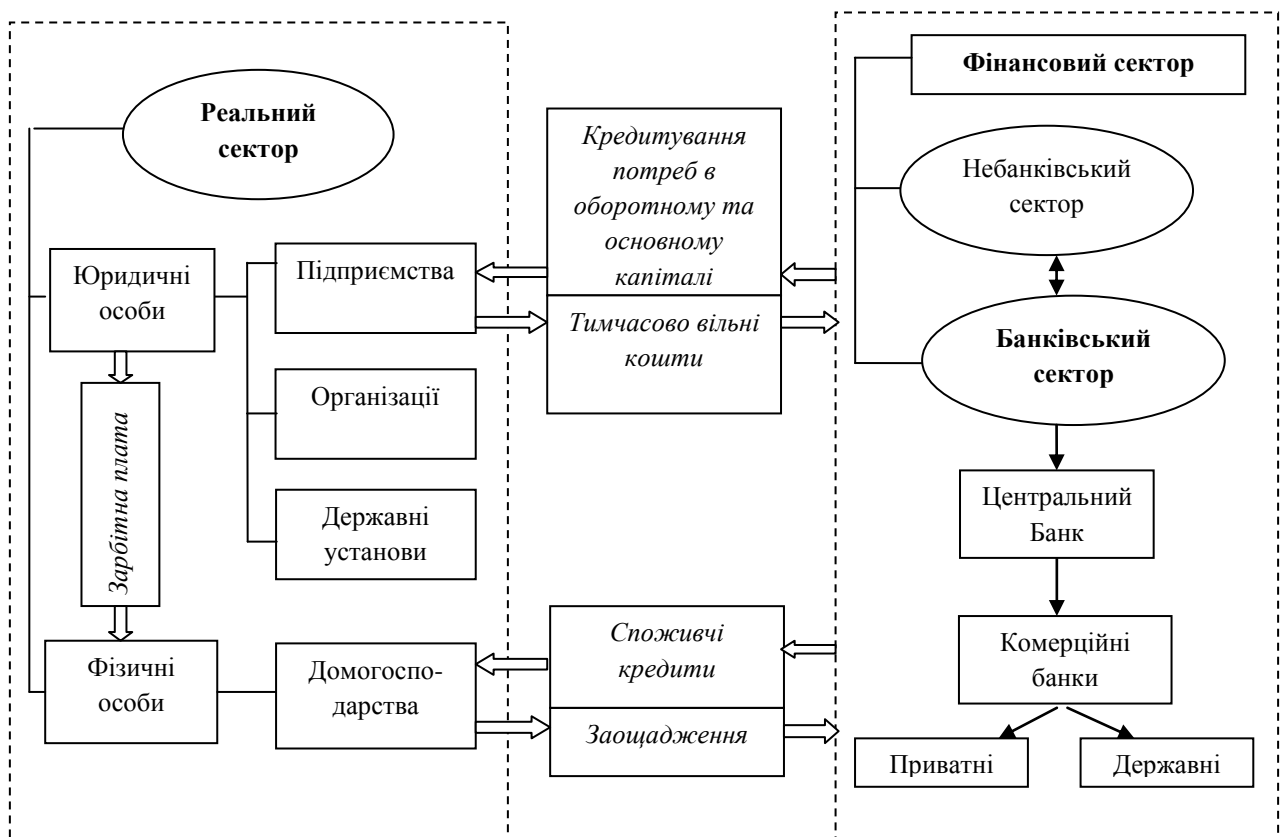

Рисунок 1. Взаємодія реального і банківського секторів економіки

(складено автором)

- покращення показників виробничої діяльності та рентабельності суб'єктів господарювання стимулюють покращення ефективності банківської діяльності, через зниження кредитних ризиків та зменшення простроченої заборгованості;

- системні позитивні зміни в обох секторах впливають на інтенсивне зростання рівня ВВП (див. рис. 2).

Мета дослідження передбачала також виявити і дослідити основні проблеми фінансової взаємодії банківського і реального секторів економіки. Ефективність банківської діяльності визначається на основі таких макроекономічних показників: частки банківських кредитів у ВВП; динаміки

обсягів кредитних вкладень; структури кредитів, наданих комерційними банками суб'єктам господарювання, за строками та за видами валют; цільового спрямування кредитів, наданих комерційними банками України суб'єктам господарювання; залишків заборгованості за кредитами, наданими банками суб'єктам малого підприємництва (за видами економічної діяльності).

Рисунок 2. Залежність показників ефективності діяльності суб'єктів банківського та реального секторів економіки

(складено на основі [6])

Аналіз статистичних даних [11] показує, що упродовж 2000 — 2008 рр. банківський сектор України динамічно зростає: середньозважений темп зростання активів становив 49 %, кредитування – 58 %. Значний приріст активів супроводжувався інвестиційною та купівельною активністю, і, як наслідок, – стрімким зростанням кредитування.

Кредитна криза на міжнародних ринках 2007 — 2008 рр. незначною мірою вплинула на український банківський сектор.

Доступ до фінансування на міжнародних ринках та стабільний приріст депозитів дозволили вітчизняним банкам значною мірою збільшити кредитування приватних і корпоративних клієнтів. У результаті частка кредитів по відношенню до ВВП зростає: із 60,6 % у 2007 р. до 82,1 % в кінці 2008 р., а їх обсяг склав 792,4 млрд. грн. (див. рис. 3).

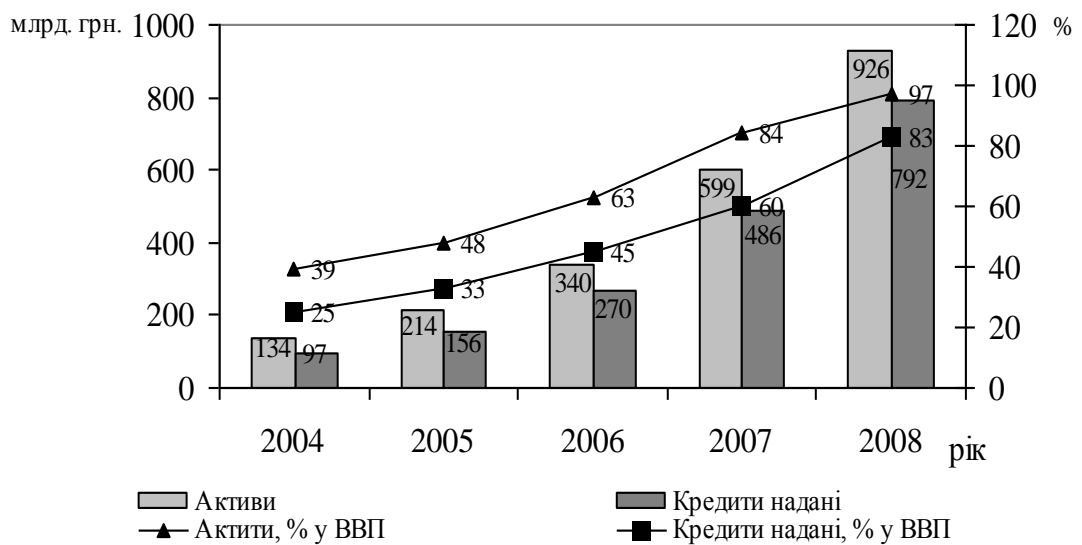

Рисунок 3. Динаміка активів банків та обсягу наданих кредитів у 2004-2008 рр., у % до ВВП

Джерело: власні розрахунки за даними НБУ і Держкомстату [11]

Однак фінансова криза 2008 року виявила серйозні диспропорції у взаємодії банківського та реального секторів.

Незважаючи на суттєвий приріст обсягів банківського кредитування, лише незначна його частка йшла на оновлення основних фондів підприємств. На кінець 2008 р. частка кредитів, що йшли в основний капітал досягла 4,3 % від ВВП, проте питома вага у структурі банківського кредитування навпаки зменшувалася - з 9,4 % у 2005 р. до 5,2 % у 2008 р. Такі результати вважаємо

наслідком переорієнтації кредитування на споживчий сектор: його частка сягнула 40 % від сукупного обсягу кредитування (див. табл. 1).

Таблиця 1

**Показники діяльності банківських фінансових установ
та підприємств реального сектору економіки**

Роки	Інвестиції в основний капітал, здійшені за рахунок банківського кредитування			Обсяг банківського кредитування, % від ВВП	Середньо- зважена річна процента ставка за кредитами	Рентабель- ність операційної діяльності підприємств
	% від загального обсягу інвестицій	% від обсягу банківського кредитування	% від ВВП			
2000	1,7	1,0	0,2	23,8	41,5	4,8
2001	4,3	2,8	0,7	24,2	32,3	3,7
2002	5,3	3,1	0,9	28,1	25,3	2,6
2003	8,2	4,7	1,6	33,1	17,9	3,3
2004	7,6	5,2	1,7	31,7	17,4	4,7
2005	14,8	9,4	3,1	33,2	16,2	5,5
2006	15,5	7,8	3,6	45,7	15,2	5,8
2007	16,6	7,1	4,3	61,1	13,9	5,8
2008	17,3	5,2	4,3	82,1	17,5	3,9
2009	14,2	2,9	2,4	80,2	19,8	3,3

Джерело: власні розрахунки за даними НБУ і Держкомстату [11]

Натомість, за даними Міждержавного статистичного комітету СНД [12] у державах близького зарубіжжя частка кредитування в інвестуванні в основний капітал є вищою: у Білорусії – 26,1 %, у Росії – 16,5 %, у Молдові – 9,9 %, в Казахстані – 9,1 %.

В Україні навіть ті незначні фінансові ресурси, що надійшли від банків, інвестувалися переважно у сферу торгівлі (зростання спостерігалось з 20 % у 2006 р. до 30 % у 2008 р.) і значно меншою мірою – у виробництво і промисловість. Їх частка у залученні кредитів знизилася до 10 % і 7 % відповідно (див. рис. 4).

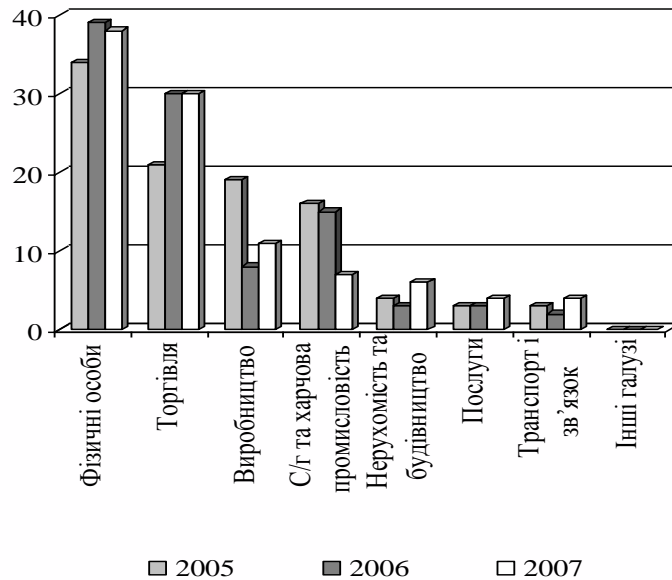

Рисунок 4. Динаміка зміни сукупності виданих кредитів відносно галузей економіки (2005-2007 рр.), у %

Джерело: власні розрахунки за даними НБУ і Держкомстату [11]

Дослідження, проведені Л. Гриценко та І. Боярко [13], засвідчують суттєві диспропорції у галузевій структурі наданих банківських кредитів. За наявності потреби у реальній економіці в «довгих» ресурсах в розмірі 199962,8 млн. грн., банківська система забезпечила лише 66,04% від даного обсягу. Потреба в «коротких» ресурсах була профінансована лише на 26,8%. В розрізі окремих видів економічної діяльності рівень фактичного покриття банківськими кредитами нормативної потреби в них суб'єктів господарювання у 2007 році становив для довгострокового і короткострокового кредитування відповідно: в сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві – 93,5% і 27,3%; у промисловості – 43,2% і

39,2%; в будівництві – 114,5% і 18,7%; в торгівлі – 166,3% і 19,2%; в транспорті та зв'язку – 14,4% і 19,4%.

Хоча відсоткові ставки за кредитами знижувалися (див. табл.1), рентабельність операційної діяльності більшості підприємств до 2008 року була значно нижчою (у 2007 р. різниця складала 8,1%, а в 2009 – 16,5%). Лише підприємства фінансової сфери й оптово-роздрібної торгівлі могли дозволити таке кредитування.

Враховуючи значну зношеність основних фондів, більшість промислових підприємств України потребували довгострокових фінансових ресурсів. Натомість за період зростання банківського кредитування частка довгострокових кредитів неухильно знижувалася (із 47,9 % у 2004 р. до 30,8% у 2008 р.). Таким чином, реальна частка кредитів, які могли бути використані на переоснащення промислових потужностей, у 2008 р. склала 1,6 % від обсягу кредитування.

Порівняємо такий стан з досвідом зарубіжних країн, де уряд стимулює банки до видачі довгострокових кредитів. Відомо, що у США поширеною формою довгострокового кредитування є т. зв. інвестиційні кредити, які надаються на створення нових підприємств, розширення і модернізацію діючих. Дані кредити є без заставними, проте мають вищий відсоток та інколи передбачають передачу частки акцій у власність банку.

У Німеччині, переконливо доводить Ю. Дерев'янку [14, С. 234], застосовують систему пільгового кредитування при освоєнні високотехнологічних виробництв, створенні малих приватних підприємств. У такому разі плата за користування кредитними ресурсами, як правило, не перевищує 6% річних, а термін надання позики – 10-15 років.

І. Буднік наводить цікаві дані по Японії та Італії [15]. У Японії також надають довгострокові позики на пільгових умовах для розвитку малого бізнесу, стимулювання виробництва нових видів продукції поповнення основного та оборотного капіталів підприємницьких структур під урядові

гарантії. В Італії практикують надання пільгових довгострокових позик, наприклад, під 3-5% річних за ринкової процентної ставки близько 15%. Підприємства можуть отримати додаткову пільгу у 20-30% компенсації вартості позики при достроковому поверненні кредиту. Досвід зарубіжжя важливо використовувати, враховуючи національні особливості економіки.

Серйозним недоліком вітчизняної банківської системи, що яскраво проявився під час фінансової кризи, є значний обсяг (понад 50,2 %) виданих кредитів в іноземній валюті. Унаслідок девальвації національної грошової одиниці на 58% більшість підприємств реального сектору економіки отримали значні збитки. Так як у собівартості виробництва більшості вітчизняної продукції закладені імпортні складові (газ, нафта та ін.) та відсотки по кредитах, то автоматично відпускні ціни в національній валюті різко підскочили, що призвело до зростання інфляції і підсилило наслідки падіння промислового виробництва.

Однак останні дані [16] свідчать про появу деяких ознак стабілізації вітчизняної економіки (промислове виробництво за січень-вересень 2010 зросло на 10 % у порівнянні з аналогічним періодом минулого року), вклади фізичних осіб збільшилися на 22 % до 257,6 млрд. грн., а юридичних – на 17 % до 135, 7 млрд. грн., обсяг кредитного портфелю зріс лише на 0,5 %, проте кредитування юридичних осіб зросло на 5,3 %, а кредитний портфель у валюті скоротився на 2 %. Однак дана стабілізація досить крихка, а вітчизняна економіка, а отже і взаємодія її секторів потребують серйозного реформування.

З метою підвищення ефективності взаємодії реального і банківського секторів економіки, макроекономічна політика держави має спрямовуватися на: активізацію інвестиційного процесу оновлення основних фондів промисловості; обмеження чи повну заборону валютного кредитування, окрім випадків, коли валютні кредити використовують для імпорту сучасного високотехнологічного обладнання для оновлення виробничих

потужностей; зміщення структури банківських кредитів у бік інвестиційного кредитування, підвищення курсу національної грошової одиниці при адекватних заходах стримування споживчого імпорту та заохочення реального сектору до інноваційного інвестування

Отже, аналіз взаємодії банківського та реального секторів економіки підтвердив їх тісний зв'язок. Незважаючи на позитивні тенденції розвитку взаємовідносин кредитування між банківськими фінансовими установами та реальним сектором економіки протягом останнього десятиріччя, низька частка кредитування капітальних інвестицій промислових підприємств, навіть у порівнянні з сусідніми країнами СНД, високі відсоткові ставки, короткотерміновість більшості позик та їх валютна складова свідчать про наявність значної відірваності фінансового сектору від потреб реального та орієнтацію на швидкий високий дохід.

Враховуючи те, що кількісні зрушення окремих показників банківського сектору не завжди корелюють зі зрушеннями показників реального сектору економіки державі актуальною стає формування нових засад макроекономічної політики активізації інвестиційного процесу оновлення основних фондів промисловості.

Література

1. Добровольський О.В. Банківська діяльність та її ефективність в умовах ринкової трансформації: дис... канд. екон. наук: 08.01.01 / Добровольський Олександр Владиславович. — К., 2002. — 217 с.
2. Лепак Р. І. Форми фінансової взаємодії банків і підприємств: дис... канд. екон. наук: 08.00.08 / Лепак Роман Іванович. — Л., 2008. — 200 с.
3. Санталиев Р. А. Взаимодействие коммерческих банков и промышленных компаний (Особенности и проблемы) : дисс... канд. екон. наук: 08.00.10 / Санталиев Руслан Ахмедович. — М., 2004-173 с.

4. Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень / Уклали: О.І. Сколенко, Т.В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006. – 789 с.
5. Реверчук О. Банківський сектор та його структура в Україні /О.Реверчук //Формування ринкової економіки в Україні. — 2009. — Вип. 19. —С.420-424.
6. Дзюблюк О.В. Банки і підприємства: кредитні аспекти взаємодії в умовах ринкової трансформації економіки: [монографія] /О.В.Дзюблюк, О.Л.Малахова.—Тернопіль: Вектор, 2008. -324 с.
7. Дубровский В. Ж. Институциональное обеспечение механизма взаимодействия банковского и реального секторов экономики /В. Ж. Дубровский, В. А. Ли // Вестник Челябинского государственного университета. – 2009. – № 26 (164). Экономика, Вып. 22. – С. 32-41.
8. Прокопів І. І. Сучасний стан та роль банківської системи у фінансуванні реального сектору економіки / І. І. Прокопів // Економічний простір. – 2009. – №33. – С. 146-159.
9. Смулов А. М. Современные проблемы взаимодействия промышленных предприятий и банков / А. М. Смулов // Экономическая наука современной России. – 2002. – № 2. – С. 51-66.
- 10.Тозик В. В. Теоретический и эмпирический подходы к исследованию взаимодействия банков и предприятий : препринт / В. В. Тозик. – Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2002. – 36 с.
- 11.Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
- 12.Статистический бюлетень Межгосударственного комитета СНГ «Статистика СНГ» № 20 (491) [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.cisstat.com/rus/bull/2010-20-content.htm>. – 01.11.2010. – Заголовок с экрана.

13. Гриценко Л. Л. Оцінка потреби реального сектору України у банківських кредитах / Л. Л. Гриценко, І. М. Боярко // Механізм регулювання економіки. – 2009. – Т.1, № 4 – С. 163-172.
14. Деревянко Ю. В. Взаимодействие банков и промышленности в системе корпоративного управления: опыт Германии / Ю. В. Деревянко, А.В.Герасименко // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. – 2008. – № 3Е (14). – С. 231-236.
15. Буднік І. О. Проблеми залучення банківських кредитів підприємствами реального сектору економіки в період кризи / І. О. Буднік // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2009. – № 657. – С. 163-173.
16. С начала 2010 г. объемы выдачи банковских ссуд корпоративным клиентам увеличивались, населению – сокращались [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.business.ua/articles/money/7032>.

В статье проанализирована специфика функционирования банковского и реального секторов экономики, рассмотрены основные тенденции их развития и взаимодействия. Определены некоторые позитивные моменты и проблемы взаимодействия банковского и реального секторов в контексте формирования предпосылок экономического роста Украины, в частности формирования основ макроэкономической политики активизации инвестиционного процесса обновления основных фондов промышленности.

The specifics of the functioning of banking and real sectors of the economy and their main tendencies of the development and interaction are analyzed in the article. Also are identified some positive aspects and problems of interaction between the banking and real sectors in the context of formation of the prerequisites for economic growth in Ukraine, in particular developing the foundations of macroeconomic policy of strengthen updating industry fixed assets investment process.

